

Nr 40

Utlåtande i anledning av motioner om ersättning av allmänna medel till god man i vissa fall.

I de likalydande motionerna I: 834 av herr *Ernulf* och II: 988 av fru *Nettelbrandt* hemställes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om förslag rörande ersättning av allmänna medel i vissa fall till god man, som förordnats av domstol utan ansökan.»

Motionerna

I motionerna framhålls att allmän domstol i vissa fall har att förordna god man eller liknande funktionär utan särskild ansökan härom, då det genom anmälan eller eljest blir känt att behov härav föreligger. Motionärerna hänvisar till vissa bestämmelser härom i ärvdabalken (18 kap. 2 §), konkurslagen (185 §) och föräldrabalken (18 kap. 4 §). Vidare anför motionärerna.

I princip skall arvode till sådan god man utgå ur den förmögenhetsmassa, vars intresse han har att tillvarata. Emellertid inträffar det ej sällan, att tillräckliga tillgångar saknas för att bereda skäligt arvode åt den gode mannen. I den mån godmanskapet icke kunnat anförtros åt någon anhörig eller annan närstående blir resultatet då, att någon helt utomstående får i det allmännas intresse arbeta utan ersättning. I många fall kräver uppdraget juridisk utbildning. Problemet har i praktiken ofta måst lösas på det sättet, att någon advokat åtar sig uppdraget under tyst eller uttalad förutsättning att han även skall få andra uppdrag, som inbringar arvoden. Ett kostnadsansvar, som rätteligen bort åvila det allmänna, blir på detta sätt i realiteten överflyttat på andra helt ovidkommande parter.

Starka skäl talar för att i dylika fall det allmänna påtar sig att utge ersättning för uppdraget i den mån det inte kan uttagas av den primärt ansvarige.

Gällande bestämmelser

Beträffande de godmanskap som nämns i motionerna må anföras följande.

18 kap. 2 § ärvdabalken

Då en person dör, tillkommer förvaltningen av kvarlåtenskapen efter honom dödsbodelägarna gemensamt (18 kap. 1 § ärvdabalken). Särskild dödsboförvaltning kan också komma till stånd (19 kap.). I 18 kap. 2 § finns reg-

ler för vården av den dödes egendom, tills denna kommer under sådan förvaltning som avses i nämnda bestämmelser. I första hand ankommer det på den eller de delägare, som sammanbott med den döde eller eljest är i tillfälle att taga vård om egendomen, att utöva den förberedande vården (första stycket). Om det inte finns någon som sålunda tar vård om egendomen, skall husfolk, husvärd eller annan som är närmast därtill omhändertad egendomen samt tillkalla delägare eller hos rätten göra anmälan om dödsfallet. Polismyndigheten är också pliktig biträda. Då anmälan till rätten skett, skall rätten, där så erfordras, förordna god man att fullgöra vård som enligt första stycket åligger delägare (andra stycket). Den gode mannen är icke befogad att vidtaga andra förändringar med egendomsmassan än sådana som är nödvändiga för egendomens upprätthållande. På gode mannen vilar boupp-teckningsskyldighet. Bestämmelser om arvode och kostnadsersättning till god man, som förordnats i enlighet med det anförda, finns inte. I den gängse kommentaren till ärvdabalken, som bygger på lagens förarbeten, anförs att beträffande arvode visserligen icke föreligger något personligt intresse i kvarlåtenskapen, som i och för sig kan utgöra tillräckligt underlag för omsorgen om egendomen, men det utförda arbetet är ofta av så obetydlig omfattning att några ersättningskrav icke kommer i fråga. Det kan emellertid tänkas, att vården är förenad med en mera avsevärd tidsspillan, och skäligt arvode bör då utgå ur dödsboet (Guldborg och Bergendal: Kommentar till ärvdabalken, del II, 1962, s. 41).

18 kap. 4 § föräldrabalken

I 18 kap. föräldrabalken finns regler om godmanskap i åtskilliga fall, såsom för omyndiga, sjuka och bortovarande personer, okända arvingar och testamentstagare m. fl.

I 1—3 §§ meddelas bestämmelser om förordnande av god man, dels då förmyndaren för omyndig av olika anledningar är förhindrad utöva förmynderskapet, dels då någon på grund av övergående sjukdom är ur stånd att bevaka sin rätt eller förvalta sin egendom.

4 § första stycket har följande lydelse.

Rätten skall ock, när anmälan sker eller behovet eljest varder kunnigt, förordna god man:

1. om vid dödsfall till namnet känd arvinge är å okänd ort eller fjärran och förty ej kan bevaka sin rätt i boet och förvalta sin lott däri;

2. om vid dödsfall ej kan utrönas, huruvida den döde efterlämnat arvinge som före allmänna arvsfonden eller före eller jämte annan känd arvinge är berättigad till arvet, eller ock kännedom finnes om arvinge efter den döde men kunskap saknas såväl om arvingens namn som om hans vistelseort, samt det på grund av sådan omständighet fordras, att okänd arvinges rätt bevakas och hans lott i boet förvaltas;

3. om testamentstagare vistas å okänd eller fjärran ort eller är okänd och hans rätt därför behöver iakttagas på sätt förut om arvinge är sagt;

4. om det eljest tarvas, att bortovarandes rätt bevakas eller hans egendom förvaltas;

5. om jämlikt förordnande i testamente eller annan rättshandling av framtida händelse beror, vem egendom skall tillfalla, eller egendom först framdeles skall med äganderätt tillträdas, och det erfordras, att blivande ägares rätt bevakas eller att egendomen förvaltas för hans räkning; eller

6. om egendom, enligt vad särskilt stadgas, skall ställas under vård och förvaltning av god man som avses i detta kapitel.

Till god man skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna.

I fråga om skyldighet att åta sig godmanskap gäller samma bestämmelse som i fråga om förmyndare. Det är därför en medborgerlig plikt att åta sig förordnande som god man. Lagen anger emellertid vissa omständigheter som kan åberopas till befrielse från denna skyldighet (11 kap. 8 §, 18 kap. 5 §).

Enligt 18 kap. 11 § är god man berättigad att efter uppdragets slutförande erhålla skäligt arvode för uppdraget samt ersättning för sina kostnader. I vissa fall gäller samma regler som för förmyndare. Årligt arvode utgår i sådana fall.

185 § konkurslagen

Konkurser, i vilka tillgångarna från början kan antagas inte förslå till de normala konkurskostnaderna, handläggs enligt en summarisk procedur. Regler härom finns i 185 § konkurslagen. Förfarandet syftar till ett snabbt avslutande av ifrågavarande konkurser, sedan man genom gäldenärens bededigande av bouppteckning fått en någorlunda säker grundval för bedömandet, att ordinärt konkursförfarande icke lönar sig, och det visat sig att ingen vill ställa säkerhet för kostnaderna.

Finner konkursdomaren, då beslut om egendomsavträde meddelas, anledning till antagande att gäldenärens bo icke förslår till bestridande av konkurskostnaderna och ställes ej genast säkerhet för dessa kostnader, skall enligt 185 § vad förut i konkurslagen är stadgat om vidtagande av åtgärder, då konkurs uppstått, icke äga tillämpning. I stället gäller föreskrifter, som i nämnda lagrum upptagits under fem olika punkter. I punkt 2) stadgas följande.

Konkursdomaren skall, där det prövas erforderligt, förordna en god man att taga vård om gäldenärens bo. Har icke till konkursdomaren ingivits av gäldenären under edsförpliktelse underskriven förteckning över hans tillgångar och skulder med uppgift å varje borgenärs namn, boningsort och postadress, så ock å de böcker och andra handlingar, som röra boet, skall god man alltid förordnas; och åligge det i sådant fall gode mannen att ofördröjligen upprätta och till konkursdomaren inkomma med förteckning, som nyss sagts. Vid bouppteckningsförrättningen skall gäldenären vara tillstädes och under edsförpliktelse redligen uppgiva boet.

Det föreligger icke någon laglig skyldighet att åtaga sig uppdraget som god man.

Frågan om konkursboets tillgångar får användas till betalning av konkurskostnaderna — bland dem arvode och kostnadsersättning åt god man — vid avskrivning enligt 185 § är omstridd. Åtminstone om boet saknar tillgångar, blir gode mannen utan arvode och kostnadsersättning, för den händelse konkurs som beslutats på ansökan av gäldenären avskrivs enligt 185 §. Dessa kostnader betalas aldrig av allmänna medel.

Närliggande lagstiftning m. m.

God man som förordnas enligt vissa stadganden i giftermålsbalken och föräldrabalken erhåller ersättning av allmänna medel enligt följande.

I 15 kap. 29 § giftermålsbalken stadgas att, om talan enligt balken riktas mot någon som vistas å okänd ort, hans rätt i saken skall bevakas av god man, varom förmåles i 18 kap. föräldrabalken. För talan i mål eller ärende enligt föräldrabalken finns en identisk bestämmelse i 20 kap. 36 § föräldrabalken. Dessa regler trädde i kraft den 1 juli 1959.

I skrivelse påföljande år väckte Stockholms rådhusrätt hos Kungl. Maj:t frågan om ersättning av allmänna medel åt gode män, som enligt nämnda stadganden förordnats att företräda bortavarande. Rådhusrätten anförde att bestämmelserna i 18 kap. 11 § föräldrabalken icke på ett tillfredsställande sätt reglerade spørsmålet om gottgörelse i nämnda fall. Så gott som undantagslöst fanns nämligen icke någon den bortovarande tillhörig egendom tillgänglig, som kunde tagas i anspråk för att bereda gode mannen gottgörelse. Rådhusrätten anförde, att den omständigheten att gode mannen i regel icke kunde påräkna att få ut arvode för sitt arbete och ersättning för kostnader i anledning av uppdraget, hade medfört att det för rådhusrätten erbjudit stora svårigheter att finna personer, villiga att åtaga sig uppdrag av ifrågavarande beskaffenhet och lämpliga därför. I skrivelsen förordades ett sådant tillägg till 18 kap. 11 § föräldrabalken att de ifrågavarande gode männen blev berättigade att av allmänna medel åtnjuta skäligt arvode för uppdraget och gottgörelse för utgifter i samband därmed.

Efter remissbehandling föreslog Kungl. Maj:t i prop. 1963:137 att det skulle införas regler av sådant innehåll att den som förordnats till berörda godmanskap skulle efter rättens prövning äga av allmänna medel åtnjuta skäligt arvode för det arbete han nedlagt på målet för dess förberedande och utförande ävensom ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Ifrågavarande lagrum föreslogs bli ändrade i enlighet härmed. Riksdagen biföll propositionen (1LU 1963: 26).

I skrivelse från Stockholms rådhusrätt anfördes bl. a. att i sammanhanget borde även till övervägande upptagas frågan om gottgörelse till godemän,

som jämlikt annat lagrum i föräldrabalken än 20 kap. 36 § förordnats för bortovarande och som icke kan få ersättning för sitt uppdrag till följd av att det ej finnes tillgänglig någon den bortovarande tillhörig egendom, varur ersättning kan utgå.

Vid remissbehandlingen anförde rådhusrätten i Malmö, att Stockholms rådhusrätt uppenbarligen åsyftade bestämmelsen i 18 kap. 4 § första stycket, punkterna 1—4. Vidare anförde rådhusrätten i Malmö.

Punkterna 1—3 avse enligt sin ordalydelse bortovarandes rätt vid boutredningar. Man kan därför som regel räkna med att gode mannen kan ersättas ur den bortovarandes lott i dödsboet. Bestämmelsen i punkt 4 avser delvis egendomsförvaltning, och gode mannen bör för sådant fall kunna påräkna ersättning ur den förvaltade egendomen. I 18 kapitlet föräldrabalken inrymmas emellertid även bestämmelser om godmanskap, avseende andra än bortovarande, nämligen 2 och 3 §§ samt 4 § första stycket punkterna 5 och 6. Även dessa bestämmelser avse i stor utsträckning godmanskap vid boutredningar och egendomsförvaltning, varför gode mannen även i dessa fall regelmässigt bör kunna utfå ersättning för arbete och gjorda utlägg. För samtliga nu nämnda godmansförordnaden får som regel anses gälla, att de grunda sig på gode mannens frivilliga åtagande gentemot den, som hos domstolen ansöker om godmanskap. Härtill kommer, att gode mannen oftast är en släkting eller annan närstående till sökanden eller till den, som skall företrädas. De fall, där gode män göra anspråk på ersättning utan att erhålla sådan, torde därför säkerligen kunna bedömas såsom högst få. Enligt rådhusrättens egen erfarenhet och de upplysningar, som erhållits från överförmyndarna i Malmö, har något missnöje med ersättningen till ifrågavarande gode män icke försports. Ej heller ha yppats några svårigheter att få personer, villiga att åtaga sig sådana förordnanden. Bortsett från de fall, som avses med 15 kap. 29 § giftermålsbalken och 20 kap. 36 § föräldrabalken, synes alltså den nuvarande ordningen för ersättning åt övriga enligt sistnämnda lag förordnade gode män fungera fullt tillfredsställande. Att även för dessa fall införa regler om ersättning av allmänna medel skulle måhända medföra, att gärdet rives för allt mer vidgade ersättningsanspråk av allmänna medel från gode mäns sida.

Icke heller *statskontoret* ville på den föreliggande utredningen förorda, att domstol erhöll befogenhet att besluta om ersättning av statsmedel åt övriga i Stockholms rådhusrätts framställning avsedda gode män.

I några remissyttranden berördes likartade ersättningsfrågor utanför giftermålsbalkens och föräldrabalkens områden, nämligen ersättning åt vissa i konkurslagen avsedda gode män samt åt likvidatorer, som förordnades enligt aktiebolagslagen och lagen om ekonomiska föreningar.

Föredragande departementschefen anförde i nämnda proposition (1963: 137 s. 14) följande.

I ärendet har väckts fråga, om icke jämväl vissa andra förordnade gode män än de nu behandlade borde kunna tillerkännas ersättning av allmänna medel för sitt arbete. Här avses gode män, som jämlikt annat lagrum i föräldrabalken än 20 kap. 36 § förordnats att företräda bortovarande (jfr bal-

kens 18 kap. 4 § första stycket 1—4.). Enligt Stockholms rådhusrätt bör de som hör till denna kategori måhända kunna gottgöras för sina uppdrag av allmänna medel, därest de icke kan få ersättning ur den bortovarande tillhörig egendom. Något behov av en lagändring i nu antydd riktning har emellertid ej försports. Tanken på en sådan lagändring har i allmänhet icke biträtts av remissorganen, och jag kan ej heller för egen del ansluta mig därtill.

Därjämte har vid remissbehandlingen förts på tal spörsmål om ersättning åt dels vissa i konkurslagen avsedda gode män, dels likvidatorer förordnade enligt aktiebolagslagen eller lagen om ekonomiska föreningar. Dessa frågor finner jag icke skäl att i detta sammanhang upptaga till närmare behandling.

Pågående utredningsarbete

Förmyndarskapsutredningen

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 december 1964 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet sakkunniga för att verkställa en översyn av förmyndarskapslagstiftningen (direktiv, se riksdagsberättelsen 1966: Ju 60). I utredningsdirektiven uttalas, att tiden synes vara inne att göra en samlad översyn av förmyndarskapslagstiftningen i syfte att bättre anpassa den till det nutida samhällets krav. Översynen bör i princip vara förutsättningslös. I direktiven berörs dock några problem, som särskilt aktualiserats. Utredning skall ske huruvida kostnaderna för förmyndarförvaltning och för kontrollen däröver i viss utsträckning eller helt och hållet bör överflyttas på det allmänna. I direktiven uttalas vidare bl.a. att några av de frågor som i övrigt berörts i direktiven har sin motsvarighet vid godmanskap och att utredningen därför bör omfatta även de senare.

Reformarbete rörande konkursrätten

Vid nordiskt justitieministermöte i oktober 1956 beslöts att konkursrätten skulle göras till föremål för nordiskt lagsamarbete. Genom beslut den 30 september 1960 bestämde Kungl. Maj:t att lagberedningen skulle ta upp frågan om reformering av utsökningslagen och därmed sammanhängande lagstiftning. Beredningen skulle vara oförhindrad att även upptaga frågor om reformer på konkursrättens område, i den mån anledning visade sig föreligga. Beredningen borde hålla kontakt med reformarbetet i övriga nordiska länder och verka för nordisk enhetlighet på området i den utsträckning som förutsättningar visade sig föreligga. Lagberedningen har avgivit ett stort antal betänkanden, bland dem ett rörande ackordsförhandling (Utsökningsrätt VII, SOU 1968: 41) och ett rörande förmånsrättsordning (Utsökningsrätt IX, SOU 1969: 5).

Utskottet

I olika författningar finns regler om att rätten skall förordna god man med uppgift att förvalta eller omhänderha viss egendom, att tillvarata viss persons rätt eller att eljest utföra visst uppdrag som ligger i enskilds eller i det allmännas intresse. I förevarande motioner tas upp frågan om att tillförsäkra god man, som förordnats i sådant fall, ersättning för uppdraget. Motionärerna nämner särskilt vissa godmanskap som regleras i ärvdabalken, föräldrabalken och konkurslagen. Enligt ärvdabalken kan god man förordnas för att, då delägare inte är tillstädes, vårda en avlidens egendom. I föräldrabalken föreskrivs att god man skall förordnas i åtskilliga fall, bl. a. för sjuka och bortovarande personer samt okända arvingar och testamentstagare. Enligt 185 § konkurslagen skall vid s. k. fattigkonkurs god man i regel förordnas för att taga vård om och verkställa uppteckning av gäldenärens bo. Motionärerna framhåller att arvode till god man i princip skall utgå ur den förmögenhetsmassa, vars intresse den gode mannen har att tillvarataga, men att det inte sällan inträffar att tillräckliga tillgångar saknas för att bereda honom skäligt arvode. Problemet har enligt motionärerna i praktiken ofta måst lösas på det sättet, att en advokat åtar sig uppdraget under tyst eller uttalad förutsättning att han även skall få andra uppdrag, som inbringar arvoden. Ett kostnadsansvar, som rätteligen bort åvila det allmänna, blir på detta sätt i realiteten överflyttat på andra helt ovidkommande parter. Motionärerna yrkar, att riksdagen skall anhålla om förslag rörande ersättning av allmänna medel i vissa fall till god man, som förordnats utan ansökan.

Det stora flertalet godmansförordnanden sker enligt föräldrabalken. Förmynderskapsutredningen, som beräknas redovisa sitt huvuduppdrag i år, kommer enligt vad utskottet inhämtat att pröva frågan om ersättning till god man som förordnats med stöd av bestämmelser i denna balk. På konkursrättens område pågår ett utredningsarbete inom lagberedningen, som kan komma att omfatta även frågan rörande ersättning till god man som förordnats enligt 185 § konkurslagen. Beträffande övriga godmanskap, som åsyftas i motionerna, förutsätter utskottet att ersättningsfrågan tas upp till behandling i lämpligt sammanhang. Något riksdagens initiativ i anledning av motionerna synes således icke vara erforderligt.

Utskottet hemställer,

att motionerna I: 834 och II: 988 icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 maj 1970

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), Hjorth (s)*, Svanström (cp), Sörenson (fp)*, Lidgard (m) och fru Lilly Ohlsson (s);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s), herrar Jönsson i Malmö (s), Börjesson i Falköping (cp), Oskarson (m), Polstam (cp), Jadestig (s) och Hyltander (fp)*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.